

SLOBODA IZRAŽAVANJA U PRAKSI EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA I USTAVNOG SUDA CRNE GORE

Hamdija Šarkinović

The right to freedom of expression is guaranteed by Article 10 of the European Convention and it is not an absolute right.

This essay gives an overview of international instruments regulating the issue of freedom of expression, as well as the national legal sources, practice and decisions of the European Court of Human Rights, particularly those regarding Montenegro.

Decisions of the Constitutional Court of Montenegro adopted in the field of freedom of expression paved the way for the correct implementation of regulations in this area by the regular courts.

Svaki crnogorski državljanin ima pravo da u granicama zakona iskaže svoje misli govorom, pismom, štampom ili u slikama.

Ustav za Knjaževinu Crnu Goru iz 1905. (čl. 209)

Sloboda misli i javnog izražavanja mišljenja jedna je od kapitalnih ljudskih sloboda. Čovjek ima pravo da misli i kad mu ono ustavom nije zajamčeno, pošto građani mogu javno iznositi svoj pogled na svijet, svoje stavove i mišljenja o ljudima, stanju i pojavama. Ona je u prirodi čovjeka svojstvena njemu kao psiho-fizičkom biću i isključuje mogućnost svih oblika pritiska na

svijest građana radi formiranja njihovog mišljenja. Niz ustavnih sloboda ima za pretpostavku ovu slobodu, a među njima su najneposrednije sloboda govora, štampe i slobode vjerspovijesti, koje su oblici javnog izražavanja slobode misli i opredjeljenja. Sloboda govora znači mogućnost javnog ispoljavanja *viva voce*, živom riječi, tj. usmeno, a sloboda štampe mogućnost javnog istupanja, odnosno izražavanje svojih misli, stavova i pogleda preko štampe i drugih vidova obavještanja.¹

Za slobodu misli kao jednog od osnovnih ljudskih prava su se borili mnogi ljudi, a među njima i najveći umovi čovječanstva, Sokrat, Galilej i Đordano Bruno. Suština slobode izražavanja u teorijskom, suštinskom i ustavnom smislu se nalazi u čuvenoj rečenici koju je izgovorio Galileo Galilej inkvizitorima koji su od njega tražili da se odrekne svog saznanja da se zemlja okreće odgovorio „Ipak se pokreće“, prihvatajući smrt i afirmišući slobodu izražavanja, odnosno slobodu čovjeka da kaže istinu. Sloboda izražavanja znači negiranje organizovanog i nametnutog idejnog, intelektualnog i moralnog inkvizitorstva, tutorstva i komandovanja u odnosu na misao i ličnost čovjeka. Ako se čovjeku oduzme pravo da misli, oduzima mu se pravo da uopšte misli, jer misao stvara i nosi čovjek. Sloboda izražavanja je, pored toga što je osnovno ljudsko pravo, pretpostavka i uslov za niz sloboda.²

Evropski sud je prvi put razmatrao pitanje prava na slobodu izražavanja u predmetu *De Becker protiv Belgije*, koji je presuđen 1962, da bi poslije toga u periodu od pedeset godina, Sud presudio u hiljadama predmeta na osnovu člana 10, najčešće u kombinaciji sa drugim članovima Konvencije. Kroz

¹ Ratko Marković, *Ustavno pravo i političke institucije*, Službeni glasnik, Beograd, 1995, str. 576.

² Prof. Jovan Đorđević, *Ustavno pravo*, Drugo dopunjeno izdanje, Savremena administracija, Beograd, str. 244–245.

sudsku praksu Suda, Konvencija je postala živi instrument, koji se tumači u svijetlu današnjih uslova i razumijevanja okolnosti. Cijeneći rad Evropskog suda može se s pravom reći da se obim zaštite slobode izražavanja, uopšte, proširio tokom tih 50 godina zahvaljujući načinu na koji je Sud tretirao nova pitanja slobode izražavanja, ali i snažnijem poimanju prirode ovog prava³. Napredak Suda se ogleda i kad su u pitanju ograničenja koja za cilj imaju zaštitu vjerski osjetljivih pitanja, gdje se u ranijim predmetima veća težina davala tim osjetljivim pitanjima,⁴ dok skoriji predmeti više odražavaju raznolikost uvjerenja društva, uključujući i uvjerenja koja nisu vjerske prirode, kao i važnost rasprave o tim pitanjima i potrebu da se dopusti kritikovanje vjerskih institucija.⁵

Sud je slobodu izražavanja tretirao kao osnovno ljudsko pravo, naglašavajući da je ona važna ne samo kao direktno pravo, već i kao preduslov za demokratiju i druga ljudska prava. Sloboda izražavanja je osnovni temelj demokratskog društva koja se ogleda i u sljedećim navodima, Suda:

Uopšte, sloboda političke rasprave predstavlja samu srž demokratskog društva, i protkana je kroz cijelu Konvenciju.⁶ Na osnovu člana 10, stav 2, ona se primenjuje ne samo na „informacije“ ili „ideje“ koje su poželjne ili se smatraju neuvredljivim već i na one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiravaju. To su zahtjevi pluralizma, tolerancije i slobode mišljenja, bez kojih nema „demokratskog društva“.⁷

³ Leander protiv Švedske, 1987. i Gaskin protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 1989.

⁴ Otto-Preminger-Institut protiv Austrije, 1987. i Wingrove protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 1996.

⁵ Giniewski protiv Francuske, 2006.

⁶ Lingens protiv Austrije, 1986, tačka 42.

⁷ Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 1976, tačka 49.

Uloga medija u sprovođenju slobode izražavanja u praksi je velika:

*Štampa ima bitnu ulogu u demokratskom društvu. Iako ne smije da prekorači određene granice, naročito kada su u pitanju ugled i prava drugih, njena dužnost je da saopštava informacije i ideje o svim pitanjima od javnog interesa, u skladu sa svojim obavezama i odgovornostima. Ne samo da ima zadatak da prenosi takve informacije i ideje, već i javnost ima pravo da ih prima. U suprotnom, štampa ne bi bila u stanju da obavlja svoju bitnu ulogu „čuvara javnog interesa“.*⁸

Sloboda izražavanja ima centralnu ulogu u zaštiti drugih prava po Konvenciji. Bez široke garancije prava na slobodu izražavanja koju štite nezavisni i nepristrasni sudovi, nema ni slobodne zemlje, a nema ni demokratije. Ova opšta postavka je neporeciva.⁹ Sloboda izražavanja je pravo samo po sebi, ali i komponenta drugih prava koja su zaštićena po Konvenciji i može da bude u konfliktu sa drugim pravima koja su zaštićena po Konvenciji kao što je pravo na pravično suđenje, na poštovanje privatnog života, na slobodu savjesti i vjeroispovijesti. Kada dođe do takvih konflikata, Sud uspostavlja ravnotežu da bi uspostavio prvenstvo jednog prava u odnosu na drugo.

Sloboda izražavanja po Evropskoj konvenciji nije apsolutno pravo, poput prava na život i zabrane mučenja ili nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, već se radi o pravu uslovljenom u značajnoj mjeri. Stoga, ostvarenje ove slobode, budući da uključuje obaveze i odgovornosti, može podlijegati takvim formalnostima, uslovima, ograničenjima ili sankcijama, predviđenim zakonom i koji su neophodni u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog

⁸ Thoma protiv Luksemburga, 2001, tačka 5.

⁹ Jochen Abr. Frowein, *Freedom of expression under the European Convention on Human Rights*, in Monitor/Inf (97) 3, Council of Europe.

integriteta ili javne bezbjednosti, sprečavanja nereda ili zločina, zaštite zdravlja i morala, ugleda ili prava drugih, sprečavanja širenja povjerljivih informacija ili u interesu očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva. Kroz tzv. test opravdanosti (*justification test*) koji sprovodi Evropski sud pri ocjeni da li je zadiranje organa javne vlasti u slobodu izražavanja legitimno, odnosno da li su mjere ograničene u uživanju slobode izražavanja srazmjerne legitimnom cilju, najprimjerenije se pokazuje da se vladavina prava ne može miješati sa pukom zakonitošću svake državne akcije.

Afirmacijom slobode izražavanja, kao kiseonika demokratije i uloge medija, kao centralnog nervnog sistema u demokratskom društvu¹⁰, stiglo se do pravne regulacije medija u kom ambijentu je medijsko pravo doseglo posve suprotni pol, štiteći medije od neobuzdanog autoriteta države. Sudska praksa sudova koji su nadležni za pitanja medijskih sloboda, usaglašena sa evropskim pravnim standardima, veoma je važan faktor ukupne slobode medija.

I Međunarodno-pravni standardi slobode izražavanja

Sloboda izražavanja kao generalna ideja vodilja i *raison d'être* medija nije samo politička deklaracija, već je *par excellence* međunarodni pravni standard čiji je sadržaj posebno definisan kroz izuzetno bogatu praksu Evropskog suda za ljudska prava i čija implementacija u društvu ujedno predstavlja preduslov za uživanje gotovo svih drugih ljudskih prava i sloboda. Crna Gora je dužna da obezbjeđuje i jamči slobodu informisanja na nivou standarda koji su sadržani u međunarodnim dokumentima o

¹⁰ Hiebert, Ray Eldon, Unguruit, Donald F. Bolm, Thomas W: *Masmedija VI: An introduction to Modern Communication*, Longman Pub Group, New York, 1991.

ljudskim pravima i slobodama (OUN, OEBS, Savjet Evrope, EU), dok su sudovi i drugi organi javne vlasti dužni da Zakon o medijima tumače i primjenjuju u skladu sa principima Evropske Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, uz korišćenje prakse precedentnog prava Evropskog suda za ljudska prava¹¹.

Međunarodni dokumenti koji regulišu slobodu izražavanja su:

1. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima

Svako ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja, što obuhvata i pravo da ne bude uznemiravan zbog svog mišljenja, kao i pravo da traži, prima i širi obavještenja i ideje bilo kojim sredstvima i bez obzira na granice.

2. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

1. *Niko ne može biti uznemiravan zbog svojih mišljenja.*

2. *Svako lice ima pravo na slobodu izražavanja; ovo pravo bez obzira na granice, podrazumijeva slobodu iznalaženja, priimanja i širenja informacija i ideja svih vrsta, u usmenom, pisanom, štampanom ili umjetničkom obliku, ili na bilo koji način po slobodnom izboru.*

3. *Ostvarivanje sloboda predviđenih u tački 2. ovog člana obuhvata posebne dužnosti i odgovornosti. Sljedstveno tome, ono može biti podvrgnuto izvjesnim ograničenjima koja moraju, međutim, biti izričito određena zakonom, a potrebna su iz razloga:*

a) poštovanja prava ili ugleda drugih lica;

b) zaštite državne bezbjednosti, javnog reda, javnog zdravlja i morala. (čl. 19)

3. Završni akt Helsinške konferencije o bezbjednosti i saradnji u Evropi

¹¹ „Zakonom o medijima“, Službeni list CG, br. 51/02 i 62/02, član 1. stav 2.

VII Poštovanje ljudskih prava i temeljnih sloboda, uključujući slobodu mišljenja, savjesti, vjere ili uvjerenja

Države učesnice poštovaće ljudska prava i osnovne slobode, uključujući slobodu mišljenja, savjesti, vjere ili uvjerenja svih, bez obzira na rasu, pol, jezik ili vjeru.

4. Povelja o osnovnim pravima EU

Sloboda izražavanja i informisanja

1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. To pravo uključuje slobodu mišljenja, te primanja i širenja informacija i ideja bez mišljenja tijela javne vlasti i bez obzira na granice.

2. Poštuju se sloboda i pluralizam medija. (čl. 11)

5. Evropska konvencija o prekograničnoj televiziji¹²

6. Deklaracija o medijskoj distribuciji informacija u vezi sa krivičnim postupcima (2003)¹³

Komite ministara Savjeta Evrope,

Podsjećajući na to da su države članice privržene osnovnom pravu na slobodu izražavanja onako kako je to zagarantovano članom 10 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: „Konvencija“),

Ponovo potvrđujući da pravo na slobodu izražavanja i informisanja predstavlja jedan od glavnih temelja demokratskog društva i jedan od osnovnih uslova za njegov napredak i razvoj svakog pojedinca, kako je to navedeno u Deklaraciji o slobodi izražavanja informisanja iz 1982. godine.

¹² Tekst izmijenjen u skladu sa odredbama Protokola (ETS br. 171) koji je stupio na snagu 1. marta 2002.

¹³ Usvojio Komitet ministara na 848. sastanku zamjenika ministara održanom 10. jula 2003. godine.

7. Preporuke

7.1. Preporuka br. R (2003) 13,¹⁴; 7.2. Preporuka br. R (99) 1,¹⁵; 7.3. Preporuka R (97) 20,¹⁶; 7.4. Preporuka br. R/97) 21,¹⁷; 7.5. Preporuka br. R (96) 4,¹⁸; 7.6. Preporuka R (2002) 2,¹⁹ i 7.7. Preporuka br. R (2004) 161,²⁰.

II Unutrašnje pravo i sloboda izražavanja

1. Ustavom Crne Gore²¹, odredbama člana 47 garantuje se sloboda izražavanja govorom, pisanom riječju, slikom ili na drugi način, s tim da se sloboda izražavanja može ograničiti samo pravom drugog na dostojanstvo, ugled i čast i ako se ugrožava javni moral ili bezbjednost Crne Gore. Odredbama člana 49 Ustava CG jemči se sloboda štampe i drugih vidova javnog obavještanja, što podrazumijeva i pravo da se, bez odobrenja organa javne vlasti, osnivaju novine i druga sredstva

¹⁴ Usvojio Komitet ministara na 848. sastanku zamjenika ministara, održanom 10. jula 2003. godine, sa Aneksom Preporuke br. R (2003) 13.

¹⁵ Komitet ministara je ovu preporuku usvojio na 656. sastanku zamjenika ministara, održanom 19. januara 1999. godine, na osnovu člana 15 b Statuta Savjeta Evrope.

¹⁶ Usvojio Komitet ministara 30. oktobra 1997. na 607. sastanku zamjenika ministara.

¹⁷ Usvojio Komitet ministara 30. oktobra 1997. na 607. sastanku zamjenika ministara, sa Aneksom Preporuke br. (97) 21.

¹⁸ Usvojio Komitet ministara 3. maja 1996. na svom 98. zasjedanju.

¹⁹ Usvojio Komitet ministara 21. februara 2002. na 784. sastanku zamjenika ministara.

²⁰ Usvojio Komitet ministara na 909. sastanku zamjenika ministara održanom 15. decembra 2004. godine.

²¹ *Službeni list CG*, broj 1/07.

javnog informisanja uz upis kod nadležnog organa. Istim članom Ustava jemči se pravo na odgovor i pravo na ispravku neistinite, nepotpune ili netačno prenijete informacije kojom je povrijeđeno nečije pravo ili interes, kao i pravo na naknadu štete prouzrokovane objavljivanjem netačnog podatka ili obavještenja. Pomenuta ustavna garancija prava na naknadu štete bila je povod za istrajne kritike jednog dijela stručne javnosti, koji nalaze da ovakva garancija, *per se*, potencijalno ugrožava slobodu izražavanja. Ustavom je propisano da je cenzura u Crnoj Gori izričito zabranjena, a nadležni sud može spriječiti širenje informacija i ideja putem sredstava javnog obavješćavanja samo ako je to neophodno radi sprečavanja pozivanja na nasilno rušenje Ustavom utvrđenog poretka; očuvanja teritorijalnog integriteta Crne Gore; sprečavanja propagiranja rata ili podstrekavanja na nasilje ili vršenje krivičnog djela; sprečavanja propagiranja rasne, nacionalne i vjerske mržnje ili diskriminacije. Nadalje, odredbama člana 51 Ustava CG propisano je da svako ima pravo pristupa informacijama u posjedu državnih organa i organizacija koje vrše javna ovlašćenja i da se ovo pravo može ograničiti ako je to u interesu zaštite života; javnog zdravlja; morala i privatnosti; vođenja krivičnog postupka; bezbjednosti i odbrane Crne Gore; spoljne, monetarne i ekonomske politike.

2. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda²² štiti široki obim osnovnih ljudskih prava i sloboda, uključujući i inherentna prava kao što su pravo na život i slobodu i pravo na pravično suđenje, slobodu od mučenja i diskriminacije i slobodu vjere, uvjerenja, udruživanja, okupljanja i izražavanja. Iako među zaštićenim pravima nema formalne

²² Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, *Službeni list SCG-međunarodni ugovori*, br 18/2005.

hijerarhije, Evropski sud konstantno ističe dominantan značaj slobode izražavanja kao ključnog temelja demokratije, koja je u tom smislu suštinski važna za zaštitu svih drugih prava i sloboda iz Konvencije. Sloboda izražavanja predstavlja jedan od osnovnih temelja demokratskog društva i preduslov je za njegov napredak, kao i za lično ispunjenje svakog pojedinca.²³ Pravo na slobodu izražavanja je zaštićeno članom 10 Evropske konvencije i nije apsolutno pravo, a glasi:

„Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posjedovanja sopstvenog mišljenja, primanja i saopštavanja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprečava države da zahtijevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća.

Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnost i odgovornost, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbjednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja obavještenja dobijenih u povjerenju ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva“.

Konvencija, takođe vrlo široko definiše šta sve predstavlja miješanje u ostvarivanje ovog prava, obezbjeđujući time krajnje široku mrežu *prima facie* zaštite. Određena miješanja u ovo pravo opravdana su prema članu 10, tako da strane ugovornice mogu legitimno ograničiti ovo pravo kako bi, na primjer, zaštitile druga prava ili prevladavajuće interese, kao što je nacionalna

²³ Lingens protiv Austrije, 1986, Sener protiv Turske, 2000, Thoma protiv Luksemburga, 2001, Maronek protiv Slovačke, 2001. i Dichand i drugi protiv Austrije, 2002.

bezbjednost. Test za takva ograničenja, utvrđen u članu 10(2), veoma je strog i Sud ga rigorozno primjenjuje. U isto vrijeme, Sud potvrđuje da strane ugovornice uživaju određen prostor slobodne procjene pri odlučivanju kako će ograničiti slobodu izražavanja, na osnovu faktora kao što su njihova kultura, istorija ili pravni sistem. Sud je svoju ulogu u razmatranju nacionalnih ograničenja slobode izražavanja opisao na sledeći način:

Države ugovornice imaju određen prostor slobodne procjene kod utvrđivanja da li postoji takva potreba (za ograničavanjem slobode izražavanja), ali ona ide ruku pod ruku s evropskim nadzorom, obuhvatajući i zakonodavstvo i odluke kojim se to zakonodavstvo sprovodi, uključujući i one koje je donio nezavisni sud. Sud je, stoga, ovlašćen da donese konačnu odluku o tome da li je 'ograničenje' u skladu sa slobodom izražavanja, koja je zajemčena članom 10.

Pri sprovođenju svojih nadzornih ovlašćenja, zadatak Suda nije da preuzima ulogu domaćih nadležnih tijela nego da, na osnovu člana 10, preispituje odluke koje su ta tijela donijela u skladu sa svojim ovlašćenjima... U tom smislu, Sud mora da se uvjeri u to da su domaća tijela primijenila standarde koji su u skladu sa načelima sadržanim u članu 10, kao i da su se pri tome oslanjali na prihvatljivu procjenu relevantnih činjenica.²⁴

Prema tome, Sud se ograničava na ispitivanja da li su domaća tijela osigurala djelotvorno pravo na slobodu izražavanja ili ne, i ne upušta se u tumačenje domaćeg zakona, izuzev u granicama neophodnim za ocjenu člana 10 Konvencije. Većina država je ugradila Evropsku konvenciju u svoj pravni sistem i samim tim ona je postala dio unutrašnjeg pravnog sistema, gdje se države ugovornice mogu pozivati direktno na tekst Konvencije ili na

²⁴ Hertel protiv Švajcarske, 1998, tačka 46.

domaće zakonodavstvo u koje je Konvencija ugrađena ili na sudsku praksu Evropskog suda. Državni organi strana ugovornica, uključujući i sudove, dužni su da, u mjeri u kojoj je to razumno, tumače i primjenjuju ustavne zaštite, na način koji najbolje osigurava ispunjavanje njihovih međunarodnih pravnih obaveza. To je veoma važan način za unapređenje usklađenosti domaćih i međunarodnih pravnih sistema, što čini u znatnoj mjeri i Crna Gora u zadnjih pet godina.

Prava priznata u članu 10 Konvencije primjenjuju se „bez obzira na granice“.²⁵

3. Zakon o medijima²⁶ pod medijima podrazumijeva štampu, radio i televiziju, servise informativnih agencija, teletekst i druge oblike periodičnog objavljivanja urednički oblikovanih programskih sadržaja sa prenosom zapisa, zvuka ili slike na način koji je dostupan javnosti.²⁷ Programskim sadržajima, u smislu ovog Zakona, smatraju se sve vrste informacija (vijesti, obavještenja, mišljenja, izvještaji i druge informacije) i autorski radovi koji se objavljuju posredstvom medija sa ciljem informisanja i zadovoljavanja kulturnih, obrazovnih i drugih potreba javnosti.²⁸ Zakonom je uređeno da se medijima ne smatraju: bilteni, katalogi i druge publikacije namijenjeni isključivo reklamiranju, poslovnim komunikacijama, obrazovnom procesu ili internom radu pravnih lica, vjerskih, nevladinih i drugih organizacija; školska glasila; *Službeni list Crne Gore*; službena glasila jedinica lokalne samouprave i druga službena glasila, kao i plakati, leci, prospekti, transparenti i video strane bez žive slike.²⁹

²⁵ Ekin Association protiv Francuske, 2001, tačka 62.

²⁶ *Službeni list Republike Crne Gore*, br. 51/02, 62/02

²⁷ Zakon o medijima, čl. 6, st. 1.

²⁸ Isto, čl. 6, st. 2.

²⁹ Zakon o medijima, čl. 6, st. 3.

Prava i obaveza u informisanju su regulisana u glavi V Zakona o medijima. Propisana je odgovornost osnivača medija za objavljene programske sadržaje kojim se narušava Zakonom zaštićeni interes lica na koji se informacija odnosi ili kojim se vrijeđa čast ili integritet pojedinca, iznose ili prenose neistiniti navodi o njegovom životu, znanju i sposobnostima. U pomenutim slučajevima oštećeni ima pravo na tužbu nadležnom sudu za naknadu štete protiv autora i osnivača medija³⁰. Informacije prikupljene na nedozvoljen način mogu se objaviti samo u interesu nacionalne bezbjednosti, zaštite teritorijalnog integriteta ili javne bezbjednosti, sprečavanja nereda ili kriminala i zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja obavještenja dobijenih u povjerenju ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudova. Ako postoji opravadni interes javnosti, novinar ili mediji neće biti odgovorni ni ukoliko pribave ili objave informaciju koja predstavlja državnu, vojnu, službenu ili poslovnu tajnu. Zakonom o medijima uređeno je i pravo novinara da uskrate organima javne vlasti izvor informacije koji želi ostati nepoznat.³¹

Mediji moraju da štite integritet maloljetnih lica³², a programski sadržaj koji može ugroziti zdravstveni, moralni, intelektualni, emotivni i socijalni razvoj djeteta, mora biti unaprijed jasno i vidno označen kao takav i distribuiran na način za koji je najmanje vjerovatno da će ga dijete koristiti.³³ Identitet maloljetnih osoba umiješanih u krivična djela, bilo kao žrtve ili kao optuženi, mediji ne smiju objavljivati.³⁴ Treba ukazati da ovakva odredaba člana 22 stav 3 posve neprimjereno ograničava

³⁰ Isto, član 20.

³¹ Isto, čl. 21.

³² Isto, čl. 22 st. 1.

³³ Isto, st. 3.

³⁴ Isto, st. 3.

zabranu objavljivanja identiteta samo na „optužene“ maloljetnike umjesto da to bude slučaj i sa osumnjičenim, okrivljenim, kao i osuđenim maloljetnim licima. Zakonom se dozvoljava, kao izuzetak, objavljivanje identiteta maloljetne osobe pravosnažno osuđene za krivično djelo, ukoliko postoji opravdan interes javnosti da bude upoznata, ne razrađujući dalje okolnosti u kojima bi to bilo legalno i legitimno.³⁵ Nadalje, Zakonom se zabranjuje objavljivanje informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv osoba ili grupe osoba zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, vjeri, naciji, etničkoj grupi, polu ili seksualnoj opredjeljenosti. Pritom, pominje se termin „seksualna opredjeljenost“, umjesto „seksualna orijentacija“, a izostavljaju neka druga lična svojstva u nabrojanoj, istovremeno propuštajući da uopštenom formulacijom „druga lična svojstva“ učini zabranjenim i druge vidove diskriminacije.

Zakon uobičajeno isključuje odgovornost zbog objavljene informacije i mišljenja koji su dio naučnog ili autorskog rada koji se bavi pitanjima od javnog interesa, a objavljeni su bez namjere da se podstiče na diskriminaciju, mržnju ili nasilje i dio su objektivnog novinarskog izvještaja, ili su informacije i mišljenja objavljena s namjerom da se kritički ukaže na diskriminaciju, mržnju, nasilje ili na pojave koje predstavljaju ili mogu da predstavljaju podsticanje na takvo ponašanje.³⁶ Zakonom se ograničava tzv. „komercijalni govor“, zabranjujući reklamiranje oružja, opojnih droga, duvanskih proizvoda, promet roba i pružanje usluga zabranjenih zakonom, lijekova i medicinskih tretmana koji su jedino dostupni uz medicinski recept, kao i postupke i metode liječenja, nesaglasne Zakonu o zdravstvenoj zaštiti. Istovremeno nalaže mediju da učini reklamu jasno prepoznatljivom. U odnosu na reklamiranje alkoholnih pića Zakon

³⁵ Isto, st. 4.

³⁶ Čl. 23. st. 1.

upućuje na obavezu postupanja u skladu sa odredbama posebnog zakona koji uređuje ova pitanja. Iz razloga humanosti zabranjeno je oglašavanje prodaje i kupovine organa ili tkiva ljudskog tijela za transplantaciju ili transfuziju.³⁷

Kao posebna obaveza medija i novinara propisana je dužnost objektivnog i tačnog izvještavanja o sudskim postupcima. Ukoliko je medij objavio da je protiv određene osobe pokrenut krivični postupak ta osoba ima pravo, kada se postupak okonča, da zahtijeva objavljivanje informacije o pravosnažnom obustavljanju postupka, odbijanju optužbe, odnosno o oslobađanju od optužbe. Zahtjev se podnosi mediju najkasnije 30 dana od dana pravosnažnog obustavljanja, odnosno okončanja krivičnog postupka, a uz zahtjev se prilaže pravosnažno rješenje, odnosno pravosnažna presuda suda.³⁸

4. Zakonom o obligacionim odnosima,³⁹ odredbama člana 207 propisano je da „za pretrpljene fizičke bolove, za pretrpljene duševne bolove zbog umanjenja životne aktivnosti, naruženosti, povrede ugleda, časti, slobode ili prava ličnosti, smrti bliskog lica kao i za strah sud će, ako nađe da okolnosti slučaja, a naročito jačina bolova i straha i njihovo trajanje to opravdava, dosuditi pravičnu novčanu naknadu, nezavisno od naknade materijalne štete, kao i u njenom odsustvu. Prilikom odlučivanja o zahtjevu za naknadu nematerijalne štete, kao i o visini njene naknade, sud će voditi računa o značaju povrijeđenog dobra i cilju kome služi ta naknada, ali i o tome da se njome ne pogoduje težnjama koje nijesu spojive sa njenom prirodom i društvenom svrhom.“

³⁷ Zakon o medijima, st. 2.

³⁸ Čl. 25, st. 1.

³⁹ *Službeni list CG*, br. 47/2008.

Zakon pod nematerijalnom štetom ne podrazumijeva samo povredu prava ličnosti, već trpljenje u neimovinskoj (nematerijalnoj, moralnoj) sferi oštećenog. Ovo ima za posljedicu teorijsko razdvajanje prava ličnosti i nematerijalne štete, pri čemu se naknada štete svodi, po uzoru na austrijsko pravo, na tzv. bolninu (*pretium doloris*)⁴⁰. Uvodeći koncept nematerijalne štete koja se sada definiše kao sama povreda prava ličnosti, a ne nužno i prateće posljedice trpljenja u neimovinskoj sferi. Ova trpljenja (fizički ili psihički bol ili strah), međutim, mogu biti, a najčešće i jesu, od značaja prilikom odmjeravanja visine naknade nematerijalne štete, odnosno terminologijom Evropskog suda za ljudska prava – pravičnog zadovoljenja (*just satisfaction*). U parničnim postupcima za naknadu nematerijalne štete najčešće se ne radi ni o kakvom oboljenju tužioca-oštećenog, koje bi iziskivalo zdravstveni pregled, u kom slučaju bi sudu trebalo stručno znanje i stav medicinske struke, kojima sud ne raspolaže. Stoga izvođenje dokaza vještačenjem najčešće nepotrebno opterećuje dokazni postupak, suprotno načelu procesne ekonomije, otežava koncentraciju procesne građe, vodi odugovlačenju procesa i povećava troškove postupka, koje, po pravilu, predujmljuje tužilac-oštećeni, stigmatizuje oštećenog i time obeshrabruje subjekte čija su prava ličnosti povrijeđena da traže zaštitu ovih prava pred redovnim sudovima, što nepovoljno utiče na pravnu sigurnost u društvu.

5. Zakonom o parničnom postupku,⁴¹ odredbama člana 220 propisano je: „ako se utvrdi da stranci pripada pravo na naknadu štete, na novčani iznos ili na zamjenljive stvari, ali se visina iznosa, odnosno količina stvari ne može utvrditi ili bi se mogla

⁴⁰ Zoran Pažin, *Građansko-pravni aspekt zaštite prava ličnosti i sloboda medija*, OEBS, British Embassy, Podgorica, 2014.

⁴¹ *Službeni list Crne Gore*, broj 22/04 i 76/06.

utvrditi samo sa nesrazmjernim teškoćama, sud će o ovom odlučiti po slobodnoj ocjeni“. Odredbe navedenog člana dopunjavaju odredbe citiranog člana ZOO, a odnose se na situaciju kada se utvrdi da stranci pripada naknada štete, ali se tačna visina ne može utvrditi, ili bi se mogla utvrditi samo sa nesrazmjernim teškoćama sud, takođe, ima ovlašćenje da odluči po slobodnoj ocjeni. Međutim, u smislu odredbi člana 200 ZOO utvrđivanje okolnosti slučaja, a posebno „*jačina i trajanje duševnih bolova*“ predstavljaju utvrđivanje pravnog osnova dosuđivanje naknade, koja treba biti srazmjerna šteti koja je nanesena ugledu tužioca i određuje se isključivo u svrhu naknade štete, pa su sudovi dužni prvo utvrditi postojanje ovih relevantnih činjenica, pa tek onda odlučiti o visini naknade.

III Praksa Evropskog suda za ljudska prava

1. Evropski sud slobodu izražavanja dosljedno tretira kao osnovno ljudsko pravo, naglašavajući da je ona važna ne samo kao direktno pravo već i kao preduslov za demokratiju i druga ljudska prava i osnovni je temelj demokratskog društva. Sud to često ističe i u sljedećim navodima:

*Uopšte, sloboda političke rasprave predstavlja samu srž demokratskog društva, i protkana je kroz cijelu Konvenciju.*⁴²

*Na osnovu člana 10, stav 2 ona se primjenjuje ne samo na „informacije“ ili „ideje“ koje su poželjne ili se smatraju neuvredljivim već i na one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiravaju. To su zahtjevi pluralizma, tolerancije i slobode mišljenja, bez kojih nema „demokratskog društva“.*⁴³

⁴² Lingens protiv Austrije, 1986, tačka 42.

⁴³ Lingens protiv Austrije, 1986, tačka 42. i Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 1976, tačka 49.

Pod pravom na slobodu izražavanja se, u najširem smislu, podrazumijeva pravo iznošenja informacija i ideja, tj. nečije pravo da se izrazi. To čini suštinu ovog prava, ali član 10 takođe garantuje pravo na primanje informacija i ideja. U predmetu *Open Door Counselling Ltd i Dublin Well Woman Centre Ltd* protiv Irske, 1992, radilo se o informisanju trudnica o ustanovama za abortus izvan Irske. Podnosioci predstavke su, pored dvije glavne organizacije, bile i dvije žene, gospođa X i gospođa Geraghty, koje su tvrdile da je povrijeđeno njihovo pravo da prime informaciju. Sud se bez problema složio sa tim navodom, i ustanovio zasebno miješanje u prava na slobodu izražavanja tih podnositeljki predstavke po tom osnovu.⁴⁴

Pravo na slobodu izražavanja obuhvata i pravo na neizražavanje stava. U predmetu *K. protiv Austrije*, 1993, podnosilac predstavke je zatvoren jer je odbio da svjedoči u kaznenom postupku koji se vodio protiv njega. Evropska komisija za ljudska prava utvrdila je povredu prava na izražavanje na osnovu prava podnosioca predstavke da se brani ćutanjem, iako nije utvrdila povredu prava na pravično suđenje.⁴⁵

Sloboda izražavanja je u bliskoj vezi sa pravom na slobodu okupljanja. U predmetu *Éva Molnár protiv Mađarske*, 2008, Sud je naveo:

*Sud, takođe, naglašava da je jedan od ciljeva slobode okupljanja obezbjeđivanje foruma za javnu raspravu i otvoreno izražavanje protesta. Zaštita izražavanja ličnih mišljenja, koja je zagarantovana u članu 10, jedan je od ciljeva slobode mirnog okupljanja iz člana 11.*⁴⁶

⁴⁴ *Open Door Counselling Ltd i Dublin Well Woman Centre Ltd* protiv Irske, 1992, tačka 55.

⁴⁵ Predmet *K. protiv Austrije*, 1993, tačka 11 i *Gillberg* protiv Švedske, 2012.

⁴⁶ *Éva Molnár protiv Mađarske*, 2008, tačka 42. i *Fáber* protiv Mađarske, 2012.

Sud je izgradio veoma široko shvatanje onoga što predstavlja miješanje u slobodu izražavanja. Pristup Suda u suštini podrazumijeva utvrđivanje bilo koje aktivnosti države koja, direktno ili indirektno, utiče na ograničavanje, ometanje ili opterećivanje aktivnosti izražavanja. U skladu sa ovim pristupom, Sud je utvrdio postojanje miješanja ne samo tamo gdje zakon utvrđuje prekršajne ili kaznene granice za ono što se može reći, već i u slučajevima koji uključuju disciplinske sankcije,⁴⁷ zabranjivanje knjiga⁴⁸ ili uskraćivanje odobrenja za komercijalno objavljivanje video snimaka,⁴⁹ izdavanje naloga kojim se zabranjuje objavljivanje,⁵⁰ otpuštanje radnika,⁵¹ i izjavu šefa države da neće imenovati pojedinca,⁵² zatim protjerivanje lica sa neke teritorije,⁵³ uskraćivanje licence emiteru⁵⁴ ili uskraćivanje frekvencija, nakon dobijanja licence,⁵⁵ odbijanje države da zaštiti povjerljive novinarske izvore⁵⁶ ili sprovođenje pretresa, koji kao rezultat može imati identifikaciju takvih izvora⁵⁷, uskraćivanje državljanstva⁵⁸, uskraćivanje protestnom brodu da uplovi u teritorijalne vode,⁵⁹ a u jednom predmetu i propust

⁴⁷ Engel i drugi protiv Holandije, 1976.

⁴⁸ Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 1976.

⁴⁹ Wingrove protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 1996.

⁵⁰ Sunday Times (br. 1) protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 1979.

⁵¹ Vogt protiv Nemačke, 1995.

⁵² Wille protiv Lihtenštajna, 1999.

⁵³ Piermont protiv Francuske, 1995.

⁵⁴ Informationsverein Lentia i drugi protiv Austrije, 1993.

⁵⁵ Centro Europa 7 S.R.L. i Di Stefano protiv Italije, 2012.

⁵⁶ Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 1996.

⁵⁷ Roemen i Schmit protiv Luksemburga, 2003.

⁵⁸ Petropavlovskis protiv Letonije, 2008.

⁵⁹ Women on Waves i drugi protiv Portugalije, 2009.

države da omogući novinaru da pristupi Davosu tokom Svjetskog ekonomskog foruma.⁶⁰

Ograničavanje slobode izražavanja zahtijeva da se ograničenjem nastoji ostvariti neki legitimni cilj ili interes. Jasno je, kako iz formulacije člana 10 (2) tako i iz sudske prakse, da je lista interesa pobrojanih u članu 10 (2) iscrpna, u smislu da se drugi razlozi ne mogu smatrati primjerenim. Konkretni interesi pobrojani u članu 10 (2) mogu se predočiti na sljedeći način: Nacionalna bezbjednost i teritorijalni integritet; Javna sigurnost i sprečavanje nereda ili zločina; Zaštita zdravlja; Zaštita morala; Zaštita ugleda ili prava drugih; Sprečavanje otkrivanja povjerljivih informacija i Očuvanje autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

Sud je presudio u vrlo malom broju predmeta vezanih za član 10 na osnovu ovog dijela testa, koji nedvosmisleno nije ispunio svoju ulogu kao sredstvo za ograničavanje obima dopuštenih ograničenja slobode izražavanja. U predmetu Casado Coca protiv Španije, 1994, u kojem se radilo o zabrani nametnutoj advokatima da se reklamiraju, pa, procjenjujući da li je ovo ograničenje služilo nekom legitimnom cilju, Sud je naveo:

Sud nema razloga da sumnja da su pravila Advokatske komore na koja upućuje predstavka osmišljena da štite interese javnosti, pritom osiguravajući poštovanje članova Komore. S tim u vezi, potrebno je uzeti u obzir i posebnu prirodu profesije koju obavljaju članovi Advokatske komore. Djelujući u svojstvu službenika suda, oni imaju ekskluzivno pravo pojavljivanja pred sudom i uživaju imunitet od pravnih postupaka vezanih za njihovo usmeno izlaganje predmeta pred sudom, ali su dužni da se ponašaju diskretno, pošteno i dostojanstveno.⁶¹

⁶⁰ Gsell protiv Švajcarske, 2009.

⁶¹ Casado Coca protiv Španije, 1994, tačka 46.

2. Član 10 osim prava na slobodu izražavanja štiti i pravo na mišljenje. Obavezivanje na izvinjenje nesumnjivo predstavlja kršenje prava na lično mišljenje, jer je u tom slučaju neko prisiljen da kaže nešto u što ne vjeruje. U predmetu Kazakov protiv Rusije, 2008, bivši vojni zapovjednik kažnjen je novčanom kaznom od 500 rublji i naloženo mu je da se izvini zbog izjave za koju je utvrđeno da je kleveta. Sud je prihvatio novčanu kaznu kao sankciju, ali je u vezi sa izvinjenjem naveo sljedeće:

Natjerati nekoga da povuče svoje lično mišljenje, priznajući da je pogriješio, sporan je vid zadovoljenja i ne čini se da je „nužan“.⁶²

Odredbe člana 10 Evropske konvencije dopušta članicama da, u cilju zaštite višeg interesa, nameću ograničenja slobode izražavanja, i u tom slučaju govor ne uživa ni *prima facie* zaštitu prema čl. 10. Odredbama čl. 17 Konvencije propisano je:

Ništa u ovoj Konvenciji ne može se tumačiti tako da podrazumijeva pravo bilo koje države, grupe ili lica da se upusti u neku djelatnost ili izvrši neki čin koji je usmjeren na poništavanje bilo kojeg od navedenih prava i sloboda ili na njihovo ograničavanje u većoj mjeri od one koja je predviđena Konvencijom.

Odredbe člana 17 Sud je koristio u kontekstu rasističkog govora, za koji smatra da podriva osnovne vrijednosti Konvencije kao što su tolerancija i nediskriminacija. Tipičan primjer toga je predmet Pavel Ivanov protiv Rusije, 2007, u kojem je podnositelj predstavke krivično osuđen za objavljivanje niza članaka u kojima su Jevreji predstavljeni kao izvor zla u Rusiji. Sud je predstavku odbacio kao nedopuštenu, navodeći:

⁶² Kazakov protiv Rusije, 2008, tačka 30.

Sud nema sumnje u pogledu izrazito antisemitskog tona stavova podnosioca predstavke i slaže se sa ocjenom domaćih sudova da je podnosilac predstavke kroz svoje publikacije nastojao da podstakne mržnju prema židovskom narodu. Takav opšti i žestok napad na jednu etničku grupu u suprotnosti je sa temeljnim vrijednostima Konvencije, naročito tolerancijom, društvenim mirom i nediskriminacijom. Prema tome, Sud smatra da, na osnovu člana 17 Konvencije, podnosilac predstavke ne može uživati zaštitu koju nudi član 10 Konvencije.

Sud je ovo pravilo takođe primijenio u slučajevima drugih vrsta rasističkog govora. U predmetu Norwood protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 2004. radilo se o plakatu na kojem su prikazane Kule bliznakinje, koje su srušene tokom napada 11. septembra 2001, u plamenu uz naslov *Proterati islam van Britanije – zaštitimo britanski narod*. Sud je smatrao da taj plakat ne uživa zaštitu člana 10 jer potpada pod obim člana 17, navodeći:

[]Te riječi i slike na plakatima predstavljaju javno izražavanje napada na sve muslimane u Ujedinjenom Kraljevstvu. Takav opšti i žestok napad na jednu vjersku grupu i povezivanje cijele jedne grupe s ozbiljnim dijelom terorizma suprotno je vrijednostima koje promovise i garantuje Konvencija, a naročito toleranciji, društvenom miru i nediskriminaciji. Čin podnosioca predstavke, koji je podrazumijevao isticanje ovog plakata na svom prozoru, predstavlja djelovanje u smislu člana 17.

U predmetu Garaudy protiv Francuske, 2003, Sud je smatrao da knjiga koja umanjuje Holokaust potpada pod obim člana 17, pa je naveo:

Nema sumnje da poricanje realnosti jasno utvrđenih historijskih činjenica kao što je Holokaust, što podnosilac predstavke čini u svojoj knjizi, ne predstavlja historijsko istraživanje u cilju

traganja za istinom... Takvo djelovanje nespojivo je sa demokratijom i ljudskim pravima jer krši prava drugih. Zagovornici takvog delovanja nesporno imaju namjere koje potpadaju pod kategoriju ciljeva koji su zabranjeni članom 17 Konvencije.

Evropski sud je često naglašavao ideju da za ograničavanje slobode izražavanja koje utiče na rasprave o pitanjima od javnog interesa, široko shvaćeno, mora postojati posebno opravdanje. Sud je naveo: „Malo je prostora... za ograničavanje političkog govora ili rasprave o pitanjima od javnog interesa.“⁶³

Izjave o političarima mogu se ograničiti samo ako je to apsolutno nužno. Sud je istakao:

Granice prihvatljive kritike su... šire kada je u pitanju političar kao takav nego kada je u pitanju privatno lice. Za razliku od poslednjeg, prethodni je neizbježno i svjesno izložen detaljnom ispitivanju svake njegove riječi i djela, ne samo od strane novinara već i od javnosti u cjelini, i shodno tome mora iskazati veći stepen tolerancije.⁶⁴

Sud je smatrao da vlade moraju tolerisati čak i veću kritiku nego političari:

Granice dopuštene kritike šire su kada je u pitanju vlada nego privatno lice, ili pak političar. U demokratskom sistemu, djelovanje ili propusti vlade moraju biti predmet detaljnog ispitivanja ne samo zakonodavnih i sudskih vlasti nego i štampe i javnog mnjenja.⁶⁵

⁶³ Dichand i drugi protiv Austrije, 2002, tačka 38.

⁶⁴ Lingens protiv Austrije, 1986, tačka 42. i Castells protiv Španije, 1992, tačka 46.

⁶⁵ Castells protiv Španije, 1992, tačka 46.

U predmetu Thoma protiv Luksemburga, 2001, Sud je istakao da je rasprava o službenicima, koji djeluju u službenom svojstvu, takođe obuhvaćena standardom pojačane zaštite:

Na državne službenike koji djeluju u službenom svojstvu, kao i na političare, primjenjuju se šire granice prihvatljive kritike u odnosu na one koje se primenjuju na privatna lica.⁶⁶

Velike korporacije takođe moraju tolerisati visok stepen kritike:

Velika javna preduzeća neizbježno i svjesno su izložena detaljnom ispitivanju svog poslovanja a, kao i u slučaju preduzetnika i preduzetnica koji njima upravljaju, granice prihvatljive kritike su u slučaju takvih preduzeća dosta šire.⁶⁷

3. Uloga medija ima važnu ulogu u sprovođenju slobode izražavanja u praksi:

Štampa ima bitnu ulogu u demokratskom društvu. Iako ne smije da prekorači određene granice, naročito kada su u pitanju ugled i prava drugih, njena dužnost je da saopštava informacije i ideje o svim pitanjima od javnog interesa, u skladu sa svojim obavezama i odgovornostima. Ne samo da ima zadatak da prenosi takve informacije i ideje, već i javnost ima pravo da ih prima. U suprotnom, štampa ne bi bila u stanju da obavlja svoju bitnu ulogu „čuvara javnog interesa“.⁶⁸

Sud ističe ulogu medija u promovisanju javne rasprave, obezbjeđivanju pristupa javnosti informacijama od javnog

⁶⁶ Thoma protiv Luksemburga , 2001, tačka 47.

⁶⁷ Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 2005, tačka 94.

⁶⁸Thoma protiv Luksemburga, 2001, tačka 5.

interesa, kao i u razotkrivanju službenih prestupa i nesposobnosti. Kao što je Sud istakao u jednom od svojih najranijih predmeta, u citatu koji se od tada konstantno ponavlja: „Sloboda štampe nadalje nudi javnosti jedno od najboljih sredstava za otkrivanje i formiranje mišljenja o idejama i stavovima političkih lidera.“⁶⁹ Medijima je dopušteno, bar u nekim kontekstima, da kod izvještavanja koriste neke snažne izraze. Novinarska sloboda obuhvata i moguće pribjegavanje određenom stepenu pretjerivanja ili čak provokaciji.⁷⁰ Drugo, kod balansiranja navedenog sa suprotstavljenim interesima, potrebno je uzeti u obzir i potrebu medija da pravovremeno dobiju vijest:

*Vijest je roba ograničenog roka trajanja i odlaganje njenog objavljivanja, čak i na kraći period, može je lišiti cijele njene vrijednosti i interesovanja.*⁷¹

Mediji se ne mogu obavezno smatrati odgovornim za izjave drugih osoba, čije širenje oni pomažu.

*Kažnjavanje novinara za pomoć u širenju izjava drugih lica u intervjuima ozbiljno bi ugrozilo doprinos koji štampa daje raspravi o pitanjima od javnog interesa i to ne bi trebalo razmatrati, osim u situacijama kada za to postoje izrazito jaki razlozi.*⁷²

Sloboda medija nije apsolutna. Ona je naročito „uslovljena odredbom koja nalaže da mediji moraju da djeluju u dobroj vjeri i da pružaju tačne i pouzdane informacije u skladu sa novinarskom etikom“.⁷³ U suštini, to znači da novinari uživaju

⁶⁹ Lingens protiv Austrije, 1986, tačka 42.

⁷⁰ Prager i Oberschlick protiv Austrije, 1995, tačka 38.

⁷¹ *Observer* i *Guardian* protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 1991, tačka 60.

⁷² Jersild protiv Danske, 1994, tačka 35.

⁷³ Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške, 1999, tačka 65.

zaštitu člana 10 sve dok postupaju u skladu sa profesionalnim standardima, čak i kada upućuju jaku (pa čak i netačnu) kritiku.

U predmetu u kojem je španski senator, koji je predstavljao političku grupu Herri Batasuna, koja je podržavala nezavisnost baskijske države, osuđen za jako kritikovanje vlade, Sud je takođe naglasio važnost zaštite slobode izražavanja izabranih predstavnika:

Premda je sloboda izražavanja važna svima, ona je naročito važna za izabranog predstavnika naroda. On predstavlja svoje biračko tijelo, skreće pažnju na ono što im je važno i brani njihove interese. Shodno tome, miješanje u slobodu izražavanja opozicionog člana parlamenta, kakav je podnosilac predstavke, zahtijeva detaljno preispitivanje pred Sudom.⁷⁴

Pravo novinara da zaštiti svoj povjerljivi izvor informacija važan je aspekt prava na slobodu izražavanja. Iako sudska praksa po ovom pitanju ne ukazuje na pozitivne obaveze, u praksi strane ugovornice treba da uspostave posebna pravila i postupke za zaštitu tajnosti izvora, da bi se to moglo valjano opisati kao pozitivna obaveza. Najpoznatiji predmet Evropskog suda koji se tiče zaštite izvora je Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva, iz 1996. Godine 1989. Goodwin je pokušao da objavi priču na osnovu povjerljivih informacija koje je dobio iz pouzdanih izvora u vezi sa finansijskim poteškoćama određenog preduzeća. Ova informacija je proizašla iz povjerljivog finansijskog plana preduzeća i vjerovatno je bila ukradena. Pribojavajući se da će izgubiti povjerenje kreditora preduzeća, dobavljača i kupaca, preduzeću je odobren nalog kojim se zabranjuje objavljivanje informacija. Ovaj nalog je zahtijevao da Godwin otkrije anonimne izvore u preduzeću, „u interesu

⁷⁴ Castells protiv Španije, 1992, tačka 42.

pravde“, jer je preduzeće iskazalo interes za pokretanje sudskog postupka protiv izvora. Sud se, u osnovi, složio s Goodwinom, fokusirajući se na značaj zaštite štampe uopšte, a naročito zaštite novinarskih izvora:

Zaštita novinarskih izvora jedan je od osnovnih uslova za slobodu štampe.... Bez takve zaštite, izvori mogu biti obeshrabreni da pomažu štampi u informisanju javnosti o pitanjima od javnog interesa. Usljed toga, važna uloga štampe kao čuvara javnog interesa bila bi ugrožena, kao i sposobnost štampe da osigura tačne i pouzdane informacije. Imajući u vidu značaj zaštite novinarskih izvora za slobodu štampe u demokratskom društvu i potencijalno obeshrabrujući učinak naloga za otkrivanjem izvora na ostvarenje te slobode, takva mjera ne može biti u skladu sa članom 10 Konvencije, osim ako je opravdana važnijim javnim interesom.⁷⁵

Od samih početaka rada Suda bilo je i predmeta koji su se odnosili na kritikovanje sudija. U predmetu De Haes i Gijssels protiv Belgije, 1997, novinar, podnosilac predstavke, pisao je u novinama o predmetu koji je bio na sudovima, oštro kritikujući sudije Apelacionog suda koji su u brakorazvodnoj parnici odlučili da dvoje djece iz te porodice treba da žive sa ocem. Supruga i njeni roditelji su ranije optuživali oca, poznatog notara, da je seksualno zlostavljao svoje dvoje dece. Trojica sudija i tužilac su tužili podnosioca predstavke za klevetu, te ih je lokalni sud osudio, zaključujući da su značajno doveli u pitanje nepristrasnost sudija.

Sud je prepoznao da članovi sudstva moraju uživati povjerenje javnosti, navodeći:

Sudovi su jemci pravde, čija je uloga ključna u državi zasnovanoj na vladavini zakona i moraju uživati poverenje javnosti.

⁷⁵ Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 1996, tačka 39.

Shodno tome, oni moraju biti zaštićeni od destruktivnih i neosnovanih napada, posebno zbog toga što sudije podležu obavezi diskrecije koja ih sprečava da odgovore na kritike.⁷⁶

U predmetu Kyprianou protiv Kipra, 2005, u kojem je odlučivalo Veliko vijeće Suda, radilo se o zatvorskoj kazni koja je nametnuta advokatu zbog nepoštovanja suda nakon što je optužio sudije da ga ne slušaju i da jedni drugima dodaju papiriće. Sud je ponovio ranije utvrđena načela u ovoj oblasti, navodeći posebnu ulogu advokata u pravosuđu:

Poseban status advokata daje im centralnu poziciju u pravosuđu jer predstavljaju posrednike između javnosti i sudova. Ta pozicija objašnjava uobičajena ograničenja ponašanja članova Advokatske komore. Imajući u vidu ključnu ulogu advokata u ovoj oblasti, legitimno je od njih očekivati da doprinose adekvatnom pravosuđu i time održavaju povjerenje javnosti u pravosuđe.

Iako i advokati imaju pravo da komentarišu pravosuđe u javnosti, njihova kritika ne smije preći određene granice. Dalje, sloboda izražavanja advokata u sudnici nije neograničena i određeni interesi, poput autoriteta sudstva, dovoljno su važni da bi se njima opravdala ograničenja tog prava. Ipak, iako su u principu nacionalni sudovi nadležni za izricanje kazni, Sud se poziva na svoju sudsku praksu s ciljem ukazivanja da se samo u izuzetnim okolnostima to ograničenje slobode izražavanja advokata odbrane, čak i putem blaže krivične kazne, može prihvatiti kao neophodno u demokratskom društvu.⁷⁷

Član 10 štiti fizička i pravna lica. Prvi predmet u kojem je Sud ustanovio povredu prava na slobodu izražavanja, Sunday Times

⁷⁶ De Haes i Gijssels protiv Belgije, 1997, tačka 37.

⁷⁷ Kyprianou protiv Kipra, 2005, tačka 174–175.

(br. 1) protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 1979, odnosio se na novinskog izdavača, Times Newspapers Limited, privrednog subjekta, i nekolicine novinara pojedinaca. Zaštita se ne odnosi isključivo na sadržaj izražavanja već i na sredstva putem kojih se ti sadržaji šire. Kao što je Sud naveo:

*„Svako ograničenje koje se odnosi na sredstava [prenosa] zadire u pravo na primanje i davanje informacija“.*⁷⁸

Sudska praksa Suda stala je u zaštitu različitih vidova saopštavanja, uključujući usmeno,⁷⁹ štampano,⁸⁰ radio emitovanje,⁸¹ slike,⁸² simbole,⁸³ letke,⁸⁴ proteste,⁸⁵ filmove⁸⁶ i sisteme elektronskog informisanja.⁸⁷

4. Prvi interes naveden u članu 10 (2), kojim se može opravdati ograničavanje slobode izražavanja, jeste nacionalna bezbjednost. Nacionalna bezbjednost je veoma teška oblast, jer ako je ona zaista ugrožena, onda je ugrožen i naš način življenja, uključujući i demokratiju i ljudska prava. S druge strane, istorijski gledano, vlada je otvoreno zloupotrebljavala nacionalnu bezbjednost kao opravdanje za ograničavanje slobode govora.

⁷⁸ *Autronic AG* protiv Švajcarske, 1990, tačka 47. i *Oberschlick* protiv Austrije (br. 1), 1991, tačka 57.

⁷⁹ *Schöpfer* protiv Švajcarske, 1998.

⁸⁰ *Handyside* protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 1976.

⁸¹ *Gropper Radio AG i drugi* protiv Švajcarske, 1990.

⁸² *Müller i drugi* protiv Švajcarske, 1988.

⁸³ *Fáber* protiv Mađarske, 2012.

⁸⁴ *Chorherr* protiv Austrije, 1993.

⁸⁵ *Piermont* protiv Francuske, 1995.

⁸⁶ *Otto-Preminger Institut* protiv Austrije, 1994.

⁸⁷ *Times Newspapers Ltd* protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 1 i 2), 2009.

Takođe, sudovima je vrlo teško da procijene prijetnje po nacionalnu bezbjednost, koje uveliko izlaze iz okvira njihovog znanja i ekspertize

U predmetu Leroy protiv Francuske, 2008, karikaturista je osuđen u krivičnom postupku za odobravanje terorizma kroz karikaturu, koja je prikazivala napade od 11. septembra, a koja je objavljena samo nekoliko dana nakon napada pod naslovom *Svi smo mi sanjali o tome... Hamas je to učinio* (na francuskom: *Nous en avions tous rêvé ... le Hamas l'a fait*). Sud je osudu cijenio u svijetlu aktivnosti francuskih vlasti u borbi protiv terorizma, ali i potrebe za naročitom pažnjom kod ocjene umjetničkog izražavanja. Sud je u obzir uzeo i vrijeme nastanka karikature, što je značilo da je ista mogla podstaći na nasilje i time narušiti javni red, utvrdivši da osuđujuća presuda nije predstavljala kršenje člana 10.

U predmetu Sürek i Özdemir protiv Turske, 1999, radilo o intervjuu sa liderom Radničke partije Kurdistan (PKK), ilegalne organizacije. Sud je ponovio da su granice prihvatljive kritike dosta široke kada je u pitanju odnos sa vladom i da se vlada mora suzdržavati od posezanja za krivičnim mjerama u smislu ograničavanja govora. Sud je takođe naglasio da je intervjuisanje pripadnika PKK bilo prihvatljivo:

[Sud] u prvom redu navodi da činjenica da je sporni intervju dao vodeći pripadnik progane organizacije ne može, sama po sebi, opravdati miješanje u pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja; isto važi i za činjenicu da je u intervjuu istaknuta oštra kritika na račun zvanične politike i predstavljeno jednostrano stanovište o porijeklu i odgovornosti za nemire u jugoistočnoj Turskoj. Iako je iz riječi korišćenih u intervjuu jasno da se radi o poruci koja iskazuje tvrdoglavost i odbijanje kompromisa sa vlastima dok se ne osiguraju ciljevi PKK-a, tekst se u cjelini ne može smatrati podsticanjem na nasilje ili mržnju...

[I]ntervjui su imali novinski sadržaj koji je javnosti omogućio da stekne uvid u psihologiju onih koji su pokretačka snaga opozicije zvaničnoj politici u jugoistočnoj Turskoj i da procijene šta je to na kocki u tom sukobu. Domaće vlasti u ovom predmetu propustile su da valjano uzmu u obzir pravo javnosti da bude informisana o različitim perspektivama u pogledu situacije u jugoistočnoj Turskoj, bez obzira koliko ta perspektiva bila neprijatna za njih.⁸⁸

Autoritet i nepristrasnost sudstva je posljednji osnov naveden u članu 10(2) kojim može da se opravda ograničavanje slobode izražavanja. Jasno je da su to javni interesi od velikog značaja i da, ako zaista postoji prijetnja da bi se mogli narušiti, ograničavanje slobode izražavanja može biti legitimno. U isto vrijeme, u mnogim zemljama istorijski je postojala tendencija da se sudstvu ili javnoj instituciji pruža neprimjerena zaštita od kritike, a situaciju pogoršava činjenica da same sudije o tome odlučuju. Predmeti iz ove kategorije se uglavnom mogu podijeliti u dvije grupe: one u kojima se traži zaštita nepristrasnosti pravosuđa i one u kojima se traži zaštita autoriteta sudstva, a koji se često odnose na pitanje kritikovanja sudija.

U predmetu Worm protiv Austrije, 1997, u kojem se radilo o članku podnosioca predstavke koji je iznio mišljenje da je osumnjičeni u krivičnom predmetu kriv, donijet je drugačiji zaključak. Sud je primijetio da su domaći sudovi utvrdili da je podnosilac predstavke namjeravao da prisvoji ulogu sudstva u društvu, te da javne ličnosti imaju jednaka prava na pravičan sudski postupak kao i ostali članovi društva. Sud je, zaključivši da nije došlo do kršenja člana 10, smatrao da članak može narušiti povjerenje javnosti u sudove:

⁸⁸ Sürek i Özdemir protiv Turske, 1999, tačka 61.

Ne može se isključiti činjenica da javnost počinje da se navikava na redovne spektakle pseudosuđenja u vijestima, i da to može imati ozbiljne posljedice po prihvatanje sudova kao mjerodavnih foruma na kojima se u krivičnom postupku utvrđuje da li je osoba kriva ili nevinna.⁸⁹

5. Evropski sud za ljudska prava, svojim odlukama je uspostavio hijerarhiju vrijednosti koje štiti član 10 Evropske konvencije, dajući različitim kategorijama izražavanja različit stepen zaštite. Unutar te hijerarhije, komentari o javnim pitanjima koje daju javne ličnosti ili mediji, predstavljaju najzaštićeniji oblik slobode izražavanja. Kako sud često navodi:

Sloboda izražavanja koja se jemči članom 10 Evropske konvencije predstavlja jedan od suštinskih temelja jednog demokratskog društva i da, prema stavu 2 ona ne važi samo za „informacije“ ili „ideje“ koje se prihvataju ili smatraju uvredljivim, već i za ono što vrijeđa, šokira ili uznemirava. Sud podsjeća da se takođe mora uzeti u obzir da li se sporni izrazi tiču nečijeg privatnog života ili nečijeg ponašanja u službenom svojstvu (Dalban protiv Rumunije, br. 28114/95, stav 50). Evropski sud za ljudska prava u predmetima Lepojić protiv Srbije (13909/05, od 6. novembra 2007. godine, st. 73 i 75) i Šabanović protiv Crne Gore i Srbije (5995/06, od 31. maja 2011. godine, stav 36). S tim u vezi manja su ograničenja prihvatljive kritike koja se odnosi na više državne službenika, koji djeluju u svom zvaničnom svojstvu, nego ona koja se odnose na privatna lica (ECHR 2001-III. Pedersen i Baadsgaard protiv Danske, br. 49017/99, stav 80).

⁸⁹ Worm protiv Austrije, 1997, tačka 54.

IV Praksa Evropskog suda za ljudska prava u predmetima protiv Crne Gore

U dosadašnjoj praksi Evropskog suda donijete su tri presude protiv Crne Gore, dvije kojima je proglasio predstavke u odnosu na Crnu Goru prihvatljivim i utvrđena je povreda člana 10 Konvencije, a jedna neprihvatljivom.

1. Šabanović protiv Crne Gore, predstavka br. 5995/06 od 31. maja 2011. godine.

Presudom Osnovnog suda u Podgorici od 4. septembra 2003. godine, koju je potvrdio Viši sud u Podgorici 1. novembra 2005. godine, po privatnoj krivičnoj tužbi glavnog inspektora za vodoprivredu oglasen je krivim podnosilac predstavke zbog izjave „da su svi izvori pijaće vode u Herceg Novom zagađeni“, koju su 6. februara 2003. godine prenijele crnogorske dnevne novine i uslovno osuđen na tri mjeseca zatvorske kazne.

Evropski sud je utvrdio povredu čl. 10 Konvencije sa obrazloženjem:

17. U izreci presude za sljedeću tvrdnju utvrđeno je da je kleveta, odnosno da je „neistinita“ i da „može škoditi časti i ugledu privatnog tužioca“:

„Inspektor [...] radi u interesu i po nalogu [ova dva preduzeća], a sve u režiji DPS-a“.

41. U tom smislu, Sud najprije navodi da je podnosilac predstavke reagovao na novinski članak čiji je naslov implicirao da je voda za piće zagađena raznim bakterijama. Razumljiva je činjenica da je podnosilac predstavke smatrao da je njegova

dužnost kao direktora Vodovoda da reaguje na taj članak. Drugo, najznačajniji cilj kada je organizovana konferencija za štampu bio je da se informiše javnost o tome da je voda koja se pumpa u sistem filtrirana i da je zato bezbjedna za upotrebu. Treće, čak iako je on kritikovao glavnog inspektora, ta kritika se odnosila na njegovo ponašanje i stavove u njegovom svojstvu službenika, a ne na njegov privatni život. Kako je navedeno ranije u tekstu ove presude, manja su ograničenja prihvatljive kritike koja se odnosi na više državne službenike koji djeluju u svom zvaničnom kapacitetu nego ona koja se odnose na privatna lica (v. stav 37 ove presude). Za Sud, primjedbe podnosioca predstavke, čak i ako se prihvati da su predstavljale iznošenje činjenica, a ne vrijednosne sudove, nisu predstavljale neosnovani napad na glavnog inspektora, već su, iz perspektive podnosioca predstavke predstavljale jasno razjašnjenje stvari koje su bile od izuzetnog javnog interesa.

43. I na kraju, Sud podsjeća da, iako korišćenje sankcija u oblasti krivičnog prava u predmetima klevete nije samo po sebi nesrazmjerno (v. predmet *Radio Francuska i drugi protiv Francuske*, br. 53984/00, stav 40, ECHR 2004-II; *Lindon, Otchakovsky-Laurens i July protiv Francuske* [GC], br. 21279/02 i 36448/02, stav 59, ECHR 2007-XI; *Długolecki protiv Poljske*, br. 23806/03, stav 47, 24. februar 2009; i *Saaristo i drugi protiv Finske*, br. 184/06, stav 69 *in limine*, 12. oktobar 2010. godine), priroda i težina izrečenih kazni predstavljaju faktore koji treba da se uzmu u obzir (v. *mutatis mutandis*, *Cumpănă i Mazăre*, citirano ranije u ovoj presudi, stav 111). U tom smislu, Sud podsjeća na Rezoluciju Savjeta Evrope, koja je u međuvremenu usvojena i koja poziva države članice koje i dalje predviđaju zatvorsku kaznu za klevetu, čak i tamo gdje se ona zapravo više ne koristi, da je ukinu bez odlaganja (v. stav 25 ove presude). U ovom predmetu, Sud sa zabrinutošću napominje da je podnosiocu predstavke izrečena uslovna kazna koja je pod određenim uslovima

mogla da bude promijenjena u zatvorsku kaznu (v. stavove 12 i 22, naročito citirani član 54).

44. U svjetlu svega što smo naveli, a naročito imajući na umu težinu krivičnih sankcija u ovom konkretnom predmetu i ponovno potvrđujući svoju dugu praksu da je po članu 10 stav 2 Konvencije malo prostora za ograničavanje rasprave o pitanjima od javnog interesa (v. *Nilsen i Johnsen protiv Norveške* [GC], br. 23118/93, stav 46, ECHR 1999-VIII), Sud je mišljenja da dotično zadiranje u prava nije bilo nužno u demokratskom društvu. Shodno tome, utvrđuje se da je došlo do povrede člana 10 Konvencije.

2. Koprivica protiv Crne Gore, predstavka br. 41158/09 od 22. novembra 2011. godine.

Osnovni sud u Podgorici je 17. maja 2004. godine donio presudu zbog objavljenog članka u partijskom listu *Liberal*, pod nazivom „16“ u kojem je objavljen članak koji je navodno napisao specijalni dopisnik iz Haga u kojem je donio vijest da mnogim novinarima iz bivše Jugoslavije treba pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju da se sudi za podstrekavanje na rat, uključujući i šesnaest novinara iz Crne Gore i naložio podnosiocu predstavke i osnivaču časopisa da mu zajedno plate iznos od 5.000 eura na ime nematerijalne štete koju je pretrpio. Viši sud u Podgorici povećao je iznos dosuđene naknade štete na 10.000 eura i procijenio troškove parnice na 5.505 eura, da bi Vrhovni sud Crne Gore izmijenio presudu Višeg suda i smanjio dosuđenu naknadu štete i troškove na 5.000 eura, odnosno na 2.677,50 eura.

Evropski sud je utvrdio povredu čl. 10 Konvencije sa obrazloženjem.

61. Sud naglašava da u demokratskom društvu novinari imaju funkciju od suštinskog značaja. Iako oni ne smiju da prekorače

određene granice, naročito kada je riječ o ugledu i pravima drugih, njihova je dužnost ipak da prenose – na način koji je u skladu sa njihovim obavezama i odgovornošću – informacije i ideje o svim pitanjima od javnog interesa. Novinarska sloboda takođe obuhvata i moguće pribjegavanje određenom stepenu pretjerivanja, ili čak provokacije (v. *Dalban protiv Rumunije* [GC], br. 28114/95, § 49, ECHR 1999-VI).

66. U ovom konkretnom slučaju, Sud smatra da pravosnažna presuda u građanskom postupku nedvojbeno predstavlja zadiranje u pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja. U svjetlu relevantnih odredbi Zakona o obligacijama i zabrane retroaktivne primjene zakona po Ustavu Crne Gore, Sud je uvjeren da je to zadiranje bilo „propisano zakonom“ u smislu člana 10 stav 2 Konvencije (v. stavovi 24, 30 i 31 ove presude). Sud ne smatra da se član 198 na koji se poziva podnosilac predstavke (v. stav 30 ove Presude) može primijeniti u ovom predmetu, pošto se on odnosi na naknadu materijalne štete. Sud dalje prihvata da je sporna presuda donesena radi ostvarenja legitimnog cilja, naime „radi zaštite ugleda“ drugoga. Ono što ostaje da se riješi, stoga, jeste da li je to zadiranje bilo „neophodno u demokratskom društvu“.

73. Sud je stava da su dosuđena naknada štete i troškovi postupka veoma veliki kada se stave u odnos sa prihodom podnosioca predstavke u to vrijeme, pošto su otprilike dvadeset i pet puta veći od penzije podnosioca predstavke (v. stavove 14 i 20 ove presude, te *Tolstoy Miloslavsky protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, citirano ranije u tekstu ove presude; i *Lepojić protiv Srbije*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 77 *in fine*). Iako je Vlada osporila da je penzija podnosioca predstavke bila jedini njegov prihod, Vlada nije dostavila nikakav dokaz za to (v. stav 59 ove presude). Sud napominje da se u nalogu za izvršenje od 17. novembra 2009. godine implicira da je podnosilac

predstavke u to vrijeme radio za drugi časopis (v. stav 16 ove presude). Međutim, u spisu predmeta nema informacije da je on takođe radio i u vrijeme kada su donesene domaće presude. U svakom slučaju, Sud smatra da su naknada štete i troškovi koje je po nalogu suda podnosilac predstavke trebalo da plati tužiocu veoma značajni čak i kada se uporede sa najvišim prihodima u tuženoj državi generalno gledano (v. stav 21 u tekstu ove presude, v. takođe *mutatis mutandis*, *Sorguç protiv Turske*, br. 17089/03, stav 37, ECHR 2009-... (izvodi)).

74. U zaključku, Sud smatra da su dosuđena naknada štete i troškovi postupka u ovom konkretnom predmetu bili nesrazmjerni sa legitimnim ciljem istih (v. *mutatis mutandis*, *Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, citirano ranije u tekstu ove presude, stav 97). Slijedi da zadiranje u pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja nije bilo „neophodno u demokratskom društvu“.

3. Čapin protiv Crne Gore, predstavke br. 15573707 i 38709/10 od 4. novembra 2014.

U trećem predmetu, predstavke Đorđa Čapina br. 15573707 i 38709/10 od 4. novembra 2014. godine, Sud je proglasio neprihvatljivim. Prvu predstavku Sud je odbio zbog toga što je Ustavni sud 18. jula 2013. godine potvrdio ustavnu žalbu podnosioca predstavke, predatu 5. maja 2010. godine, i našao povredu člana 10 Konvencije. On je poništio presudu Višeg suda i naložio ponovno suđenje. Time je Ustavni sud našao da zadiranje u slobodu izražavanja podnosioca predstavke nije bilo neophodno u demokratskom društvu i da argumenti domaćih sudova nisu bili relevantni ni dovoljni da ga opravdaju. Sporni izrazi koje je upotrijebio podnosilac predstavke odnosili su se na ponašanje Z.D. u njegovom službenom svojstvu, a ne u privatnom životu. Uz to, priroda i

visina novčane kazne, koja se pod određenim okolnostima mogla zamijeniti zatvorskom kaznom, bile su od naročitog značaja u ocjeni srazmjernosti zadiranja. Sud je, takođe, naložio da se njegova odluka objavi u *Službenom listu*. Druga predstavka je odbijena tako što je Ustavni sud poništio je presudu 22. februara 2010. godine i naložio ponovno suđenje i da se njegova odluka objavi u *Službenom listu*. Nakon toga je Viši sud poništio osuđujuću presudu podnosioca predstavke na kojoj se bazirala njegova pritužba Sudu po članu 10 (v. stavove 20 i 21 ove presude) i donio oslobađajuću presudu protiv podnosioca predstavke. To bi se samo po sebi u ovom konkretnom predmetu moglo smatrati odgovarajućim i dovoljnim pravnim lijekom.

V Odluke Ustavnog suda Crne Gore

Odluke Ustavnog suda CG donijete povodom slobode izražavanja možemo podijeliti u dvije grupe. Prva grupa se odnosi na slobodu štampe, a druga na slobodu izražavanja u sudskom postupku. U navedenim odlukama Ustavni sud je ukinuo presude redovnih sudova.

1.1. Predmet Už-III br. 87/09 od 19. januar 2012. godine.

Presudom Višeg suda u Podgorici, Gž. br. 727/06 od 15. februara 2008. godine, preinačena je presuda Osnovnog suda u Podgorici P. br. 1753/04 od 18. januara 2006. godine, potvrđena Presudom Vrhovnog suda Crne Gore, Rev. br. 262/08 od 6. juna 2009. godine, obavezani su tuženi da tužiocu solidarno, a po osnovu naknade nematerijalne štete na ime duševnih bolova zbog povreda ugleda, časti, slobode i prava ličnosti, isplate iznos od 12.000 €, sa zakonskom kamatom počev od 18. januara 2006. godine, pa do isplate i odbijen, kao neosnovan, tužbeni zahtjev iznad dosuđenog, od još 88.000 € sa kamatom po istom osnovu

zbog teksta objavljenom u *Monitoru*, „Dželatov šegrt“ sa nadnaslovom „E. K. pravoslavni hrišćanin“, koji sadrži niz uvredljivih riječi upućenih tužiocu, čiji sadržaj a i naslov teksta, grubo vrijeđa čast i ugled tužioca, jer mu se imputira da je „glup, ružan i pokvaren“, da je „davao alibi za svakog ubijenog muslimana u Bosni“, da „mnogo od onoga što je stekao duguje upravo magarcima“

„Ustavni sud, suprotno zaključku ova dva suda, smatra da se navedeni stavovi ne mogu smatrati činjenicama čija se istinitost ili neistinitost mogla utvrđivati u postupku, nego da se radi o vrijednosnim sudovima, odnosno da se na konkretni slučaj nije mogla primjeniti odredba člana 20 Zakona o medijima, koja se primjenjuje samo u slučaju kada se radi o prenošenju neistinitih činjenica, a ne o prenošenju nečijih vrijednosnih ocjena. Autor teksta, u konkretnom članku, po ocjeni Ustavnog suda, sa svog stanovišta reagovao je na politička, nacionalna, vjerska i istorijska gledišta, koja je tužilac prethodnim medijskim izjavama učinio predmetom javne polemike, odnosno da je profesionalna djelatnost tužioca, takođe komentarisana kroz njegove političke i vjerske stavove.

Međutim, očigledno je da Viši i Vrhovni sud to odmjeravanje ne samo da nijesu izvršili, nego su potpuno ignorisali okolnost da su, u konkretnom slučaju, podnosioci koristili svoje ustavom zajemčeno pravo na slobodu mišljenja i izražavanja. Time što nijesu vodili računa o značaju, sadržaju i granicama prava na slobodu izražavanja, upustivši se jedino u utvrđivanje „karakter“ „istinitosti“ tvrdnji iznijetih u spornom tekstu, Viši i Vrhovni sud su svojim presudama povrijedili jedno Ustavom garantovano pravo, koje ima dalekosežni značaj za demokratski poredak. Ne vodeći računa o suštinskom značenju ovog prava za načelo pravne države, sudovi su zanemarili legitimno pravo novinara da putem štampe javno-polemički reaguje na izjave tužioca u kontekstu suočavanja sa prošlošću pojedinih javnih ličnosti tokom raspada bivše SFRJ. U sadržajnom smislu, to znači da i one izjave sadržane u sredstvima informisanja, koje su

objektivno štetne za pojedinca, ne mogu biti osnov za uspostavljanje pravne odgovornosti novinara, jer su granice prihvatljive kritike uvijek šire, kada se kritika odnosi na rad ili ponašanje javne ličnosti. Argumente podnosioca, u tom smislu, ti sudovi, međutim, nijesu uzeli u obzir, već su utvrdili potpuno suprotno.“

1.2. Predmet Už-III br. 455/10 od 17. aprila 2014. godine.

Presudom Višeg suda u Podgorici Gž. br. 3031/10-07 od 9. jula 2010. godine, preinačena je presuda Osnovnog suda u Podgorici P. br. 1424/07, od 14. maja 2010. godine tako što je usvojen tužbeni zahtjev tužioca kojim je traženo da se obaveže tuženi da tužiocu na ime naknade nematerijalne štete zbog pretrpljenih duševnih bolova zbog povrede časti i ugleda isplati iznos od 1,00 €, obzirom „da su radnjama tuženog iznijete neistinite informacije prenijete iz članaka dnevnog lista ‘NIN’“... da „NIN“ u imenuje Rožajac S. K. za D. V. šefa, a visoki funkcioner crnogorske Agencije za nacionalnu bezbjednost Z. L. za njihovog zaštitnika“. (...). dostupne široj čitalačkoj javnosti kojima se vrijeđa čast i ugled tužioca. Po nalaženju Ustavnog suda, miješanje u pravo podnosioca žalbe težilo je legitimnom cilju „zaštite ugleda drugog lica“. U tom smislu, Ustavni sud je ocjenio da se informacija koja se odnosila na javni život Z. L. može smatrati da je stvar interesovanja javnosti, posebno uzimajući u obzir da se radi o visokom funkcioneru Agencije za nacionalnu bezbjednost i da:

„Ustavni sud je, međutim, utvrdio da miješanje u pravo na slobodu izražavanja podnosioca žalbe nije bilo opravdano i *‘nužno u demokratskom društvu’* i da nije postojala *‘goruća društvena potreba’* da se sloboda izražavanja ograniči. Naime, Ustavni sud je ocijenio da je presuda Višeg suda zasnovana na izrazima (...), koje je podnosilac žalbe prenio iz nedjeljnika ‘NIN’, ne uzimajući u obzir sve okolnosti ovog predmeta i kontekst u

kojem su te informacije prenijete, upustivši se jedino u utvrđivanje ‘karaktera’- ‘istinitosti’ tvrdnji o tužiocu, iznijetih u dijelu spornog teksta. Ne vodeći računa o suštinskom značenju prava na slobodu izražavanja, Viši sud je zanemario legitimno pravo novinara, da putem štampe javno-polemički reaguje na pojedine navode iz drugih medija u kontekstu pitanja koje su usredsređena na pitanja od javnog interesa (djelovanja krimiminalnih grupa), što proizilazi iz sadržaja teksta i njegovog sveopšteg konteksta. Viši sud svoju odluku, po nalaženju Ustavnog suda, nije zasnovao na prihvatljivoj analizi činjenica koje su relevantne i svih okolnosti koje su od važnosti u konkretnom slučaju, u vezi s povredom tužiočevog ugleda, čime je došlo do povrede načela proporcionalnosti, u odnosu na ravnotežu između ograničavanja prava podnosilaca na slobodu izražavanja, s jedne strane i zaštite ugleda javne ličnosti, u ovom slučaju tužioca, s druge strane. Pored toga, Sud nije cijenio da li je podnosilac žalbe sadržinom teksta imao namjeru da uvrijedi tužioca već je, nasuprot tome, ocijenio da *‘ta činjenica ne utiče na osnovanost tužbenog zahtjeva’* (str. 3. stav 5. osporene presude).“

1.3. Predmet Už-III br. 369/10 od 3. jun 2014. godine.

Presudom Osnovnog suda u Cetinju P. br. 131/08 od 28. decembra 2008. godine, obavezani su tuženi da tužiocu, na ime naknade nematerijalne štete za pretrpljene duševne bolove zbog povrede časti i ugleda, solidarno isplate iznos od 4.000,00 € zbog teksta „Prva familija Crne Gore“, objavljenog u nedjeljniku *Monitor*, u kojem se pominju, pored drugih brojnih imena, tužilac i njegov brat, „braća D. i D. B.“, kao „Đ. prijatelji koji su obilježili crnogorsku tranziciju“, da su „braća i kumovi prve velike poslove napravili u Đ. eri“ i da se braća B. dovode u kontekst sa firmom „Mia“ kroz navode „B. saradnici iz Mie, biznis unaprijedili kupovinom Pomorskog saobraćaja“.

Ustavni sud je utvrdio da Viši sud kod odlučivanja o vrsti satisfakcije koja pripada tužiocu, nije obrazložio koje je okolnosti cijenio kod odlučivanja o tome da naknada štete u dosuđenom iznosu predstavlja satisfakciju kojom će se uspostaviti pravična ravnoteža između prava na slobodu izražavanja i tužiočevog prava na dostojanstvo i ugled. Naime, analizirajući primjenu navedenih opštih principa zaštite slobode izražavanja u konkretnom predmetu, Ustavni sud je utvrdio da se sudovi nijesu bavili pitanjem konteksta u kojem je objavljen sporni članak, kao ni pitanjem da li se njegov cilj odnosio na pitanja od interesa za javnost. Naprotiv, Viši sud je u osporenoj presudi samo konstatovao: *„neprihvatljivi su žalbeni navodi da sadržina spornog teksta ukazuje, (...) da je cilj koji se želio postići objavljivanjem istog (...), doprinos javnoj debati (...), „navedene informacije koje se odnose na tužioca nijesu tačne i ne može se smatrati da su tuženi postupali dobronamjerno, te da je cilj (...), doprinos javnoj debati“*. Viši sud se, takođe, nije bavio ni pitanjem da li bi proporcionalnost bila postignuta i drugom vrstom satisfakcije, kao npr. objavljivanjem, ispravke i odgovora tužioca, saglasno odredbi člana 26 stav 1 Zakona o medijima, imajući u vidu sve okolnosti slučaja, na što su posebno ukazali podnosioci žalbe.

U drugu grupu odluka spadaju predmeti vezani za vrijeđanje suda:

2.1. U Odluci UŽ-III br. 348/12 od 28. oktobra 2014. godine:

Rješenjem Osnovnog suda u Herceg Novom, K. br. 193/11, od 9. decembra 2011. godine, koje je potvrđeno rješenjem Višeg suda u Podgorici, Kž. br. 435/12, od 10. aprila 2012. godine, kažnjen je advokat D. L. novčanom kaznom u iznosu od 1.000,00 € jer je u podnesku od 25. oktobra 2011. godine, iznio

skriptualne uvrede i to: „Prilikom suđenja isti sudija se svađao sa postupajućim zapisničarom, jer se imenovana pozivala na štrajk i isteklo radno vrijeme, a sudija joj je naređivao da radi...“, „Isti sudija je bio vidno iznerviran i s obzirom da se radilo o kraju radnog vremena i petku, zbog čega on mora hitno da putuje u Nikšić...“, „Sudija B. M. je za vrijeme glavnog pretresa telefonirao tražeći mišljenje šta da uradi, ovaj advokat pretpostavlja da je tražio mišljenje predsjednice suda, što je po mišljenju branioca nedozvoljeno...“, „Sudija B. M. je na kraju glavnog pretresa od 21. oktobra 2011. godine vrlo visokim glasom svim prisutnima u sudnici počeo da viče: „Izlazite napolje, napolje, napolje iz kancelarije“...“,... predsjednik Osnovnog suda Herceg Novi bez zakonskog osnova i nakon što sudeći sudija dovede parnični predmet do kraja, povlašćuje nesavjesnim strankama na način što izuzima sudećeg sudiju S. S....“,... kako to kaže sudija B. M, koji svakako to nije rekao sam iz svoje glave bez znanja i uticaja predsjednice tog suda, što se može zaključiti i po navedenim izuzećima“, na koji način je vrijeđanjem narušio ugled suda i ugled njegovih učesnika.

„Ustavni sud je, međutim, utvrdio da miješanje u pravo na slobodu izražavanja podnosioca žalbe nije bilo opravdano i ‘nužno u demokratskom društvu’. Naime, u konkretnom predmetu, podnosilac žalbe u podnesku koji je uputio sudu opisao je što se događalo na raspravi pred sudom i da su sudovi prilikom osude podnosioca žalbe ograničili svoju analizu na činjenicu da navodi koje je istakao advokat D. L. predstavljaju izjave omalovažavanja sudije, predsjednika suda, sudija i drugih učesnika. Sudovi se nijesu upustili u analizu proporcionalnosti u odnosu na ravnotežu između, s jedne strane, potrebe da se zaštiti autoritet sudske vlasti i, s druge strane, zaštite slobode izražavanja podnosioca žalbe. Shodno tome, Ustavni sud zaključuje da se razlozi koje su naveli domaći sudovi ne mogu smatrati ‘relevantnim i dovoljnim’ da se opravda miješanje o kojem je riječ.

Sud ukazuje da je podnosiocu zahtjeva u ovom predmetu izrečena novčana kazna od 1.000,00 €, tj. maksimalna moguća kazna iz čl. 206 st. 1, 2 i 3 Zakonika o krivičnom postupku. U vezi navedenog, Ustavni sud ocjenjuje da sudovi nijesu cijenili srazmjernost miješanja prirode i težine izrečene sankcije (*Keller protiv Mađarske*, br. 33352/02, od 4. aprila 2006. godine).“

2.2. Predmet UŽ-III br 708/11 od 28. oktobra 2014. godine.

Rješenjem Osnovnog suda u Podgorici P. br. 3114/11 od 27. jula 2011. godine, koje je potvrđeno rješenjem Višeg suda u Podgorici Gž.br. 4800/11-10 od 7. oktobra 2011. godine, kažnjen je punomoćnik tužioca AOD – advokat V. B. novčanom kaznom u iznosu od 800,00 €, jer je u žalbi na rješenje tog suda P. br. 5663/10 od 10. maja 2011. godine, uvrijedio sud sljedećim riječima „Rješenje je nezakonito, nepošteno, nepravično, nepravilno, kontradiktorno i nadasve nemoralno“, zatim „Tumačenje i ocjena nižega suda ... je više nego zabrinjavajuće, nepošteno i nepravično, a o etici i moralu je suvišno bilo šta reći“, kao i riječima „Gdje su zdrav razum i logika. Izgubili su se. Očigledno je.“

„Ustavni sud je, međutim, utvrdio da miješanje u pravo na slobodu izražavanja podnosioca žalbe nije bilo opravdano i „nužno u demokratskom društvu i da se razlozi koje su naveli Osnovni i Viši sud u svojim rješenjima, ne mogu smatrati relevantnim i dovoljnim da se to miješanje opravda. Sudovi su prilikom osude podnosioca žalbe ograničili svoju analizu na konstataciji da riječi koje su napisane u žalbi na sudske rješenje predstavljaju grube i teške uvrede za sud. Sudovi se nijesu upustili u analizu proporcionalnosti u odnosu na ravnotežu između, s jedne strane, potrebe da se zaštiti autoritet sudske vlasti i, s druge strane, zaštite slobode izražavanja podnosioca žalbe. Sljedstveno navedenom, Ustavni sud zaključuje da se razlozi koje su naveli

domaći sudovi ne mogu smatrati 'relevantnim i dovoljnim' da se opravda miješanje o kojem je riječ.

Sud, takođe, navodi da priroda i težina izrečene novčane kazne, koja se pod određenim uslovima može zamijeniti zatvorskom kaznom jesu stvari od naročitog značaja kada je u pitanju ocjena srazmjernosti zadiranja u pravo u odnosu na legitimni cilj tog zadiranja, po članu 10 stav 2 (v. *Cumpana i Mazare protiv Rumunije (GC)*, br. 33348/96, stav 111, ECHR 2004 i *Zana protiv Turske*, 25. novembar 1997. godine, stav 51, *Izveštaji o presudama i odlukama 1997-VII*).“

2.3. U Odluci UŽ-III br. 316/11 od 23. jula 2014. godine:

Presudom Višeg suda u Podgorici Kž. br. 1046/10 od 21. septembra 2010. godine oglasen je krivim podnosilac predstavke zbog krivičnog djela klevete iz čl. 196 st. 2 u vezi st.1 KZ, za koje djelo se osuđuje na novčanu kaznu u iznosu od 600,00 € zbog toga što je u svojoj knjizi pod naslovom „Carta Canta“, u sopstvenom izdanju, iznio neistinite tvrdnje za privatnog tužioca Z. O. koje mogu škoditi njegovoj časti i ugledu: „Ponašanje koje sam primijetio na diplomiranog pravnika Z. O. kada bi prolazili ulicom jedno pored drugoga (doduše jako rijetko), drži me čvrstog ubjeđenja da se neka nevidljiva, da ne kažem đavolja sila, uvukla pod njegovu kožu, te ga ista nagoni na ‘pljuckanje i zviždukanje’ kada se mimođemo. Na takvo anatemo ponašanje njegova uma, moja reakcija je uvijek bila u promisli: oprosti mu Bože i spasi ga od vražijih sila... oprosti mu Bože... oprosti..., „Vrijeme će na žalost pokazati da je ‘bezbriznost’ o kojoj će kasnije biti riječi, sa oca prešla na sina, te se po zakonu spojenih posuda pretočila u parazitsku filozofiju, a sve skupa, strmoglavilo u amoralnost. Odlučivši se na lakši način života, a samim tim i lagodniji, tj. ne razmišljanja svojom glavom, već se u potpunosti prepustiti incestuoznom obožavanju svoga oca, poslušni

tatin sin odlučio se na varijantu neosamostaljenja, a samim tim i ne osjećaja realnosti“. „S obzirom da sam lik Z. O. prepoznao u ‘prilagođenoj’ osobi, lako mi je bilo zaključiti da se isti neće usuditi misliti svojom glavom, a tim još manje imati snage pa se pokušati iščupati iz vlasti lažnog očevog autoriteta“; „Proces je pokazao da je takvim ponašanjem ‘glavni mentor pravio blamirajuće greške, a svoga sina Z, uvalio u moralno blato, čega, nažalost, ovaj toga još nije svjestan““

„Ustavni sud ocjenjuje da miješanje u pravo podnosioca na slobodu izražavanja, nije bilo ‘nužno u demokratskom društvu’ i da se razlozi koje su naveli Osnovni i Viši sud u svojim odlukama, ne mogu smatrati relevantnim i dovoljnim da se to miješanje opravda.

Sud, takođe, navodi da priroda i težina izrečene novčane kazne, koja se pod određenim uslovima može zamijeniti zatvorskom kaznom jesu stvari od naročitog značaja kada je u pitanju ocjena srazmjernosti zadiranja u pravo u odnosu na legitimni cilj tog zadiranja, po članu 10 stav 2 (v. *Cumpana i Mazare protiv Rumunije (GC)*, br. 33348/96, stav 111, ECHR 2004 i *Zana protiv Turske*, 25. novembar 1997. godine, stav 51, Izvještaji o presudama i odlukama 1997-VII). Saglasno navedenim razlozima, Ustavni sud utvrđuje da je podnosiocu žalbe povrijeđeno pravo na slobodu izražavanja, iz člana 47 Ustava i člana 10 Evropske konvenciji.“

2.4. U Odluci Už-III br. 203/10 od 18. jula 2013. godine:

Presudom Osnovnog suda u Kotoru K. br. 160/09 od 20. avgusta 2009. godine, koja je potvrđena presudom Višeg suda u Podgorici Kž. br. 2086/09 od 22. februara 2010. godine, okrivljeni Đ. Ć. je oglašen krivim što je 31. marta 2006. godine, u dnevnom listu *Dan*, u tekstu na strani 4, pod naslovom „Ć: SDP

hoće da me iseli iz Crne Gore“, komentarišući nepravosnažnu presudu Osnovnog suda u Herceg Novom, u krivičnom predmetu K. br. 31/05, od 29. marta 2006. godine, koju je privatna tužilja Z. D. donijela i javno objavila kao sudija pojedinac, kojom presudom je Ć. osuđen na novčanu kaznu zbog krivičnog djela uvrede počinjenog na štetu fizičkog lica, iznio neistinite tvrdnje: „Ovog puta je po partijskoj dužnosti sve moralo da se odradi preko reda... dodavši da je u ekspresnom roku sud morao da zakaže i suđenje. Jedno takvo suđenje održano je prije dva dana i više je ličilo na prijeku sud nego na redovnu proceduru“, pa je zbog izvršenja krivičnog djela klevete iz čl. 196, st. 2, u vezi st. 1 KZ CG, osuđen na novčanu kaznu u iznosu od 600,00 €.

„Ustavni sud ocjenjuje da miješanje u pravo podnosioca na slobodu izražavanja, nije bilo *‘nužno u demokratskom društvu’* i da se razlozi koje su naveli Osnovni i Viši sud u svojim odlukama, ne mogu smatrati relevantnim i dovoljnim da se to miješanje opravda. Naime, sporni izrazi podnosioca žalbe odnosili su se na ponašanje lica u službenom svojstvu, a ne na njen privatni život, gdje su granice prihvatljive kritike šire od privatnih pojedinaca i zato se mora pokazati i veći stepen tolerancije.

Sud, takođe, navodi da priroda i težina izrečene novčane kazne, koja se pod određenim uslovima može zamijeniti zatvorskom kaznom jesu stvari od naročitog značaja kada je u pitanju ocjena srazmjernosti zadiranja u pravo u odnosu na legitimni cilj tog zadiranja, po članu 10 stav 2 (v. *Cumpana i Mazare protiv Rumunije (GC)*, br. 33348/96, stav 111, ECHR 2004 i *Zana protiv Turske*, 25. novembar 1997. godine, stav 51, *Izveštaji o presudama i odlukama 1997-VII*). Saglasno navedenim razlozima, Ustavni sud utvrđuje da je podnosiocu žalbe povrijeđeno pravo na slobodu izražavanja, iz člana 47 Ustava i člana 10 Evropske konvencije.“

Zaključak

Sloboda mišljenja je osnov svakog demokratskog društveno-političkog sistema i ne znači slobodu pojedinca da misli ono što hoće i da to mišljenje nikome ne saopštava po načelu da se niko ne može pozvati na odgovornost za njegove potajne misli (*cogitatitones poenum nemo patitur*), već uključuje slobodu izražavanja misli.

Prava pojedinca nijesu apsolutna jer su podvrgnuta ograničenjima koja nužno polaze od činjenice zajedničkog života u kojem živimo na određenom prostoru, jednakih prava drugih pojedinaca i interesa zajednice u kojoj živimo. Sudija Vrhovnog suda SAD O. W. Holmes izražava ovaj problem na sljedeći način: „Istina je da prvi Amandman SAD štiti slobodu govora, a nedvojbeno time nije zaštićen onaj tko u prepunom i zamračenom kinematografu, usred predstave iznenada bez razloga zaviče „Vatra!“ Ili, u drugoj prilici, još duhovitije: „Jasno je da moje pravo da se razmahujem svojom šakom, prestaje tamo gdje započinje nos drugog čovjeka.“⁹⁰

Demokratski politički proces i razvoj svakog ljudskog bića opције su za koje je od suštinske važnosti zaštita slobode izražavanja. Kao princip, zaštita koja je propisana članom 10 EK odnosi se na svako izražavanje bez obzira na njegov sadržaj, koje distribuiraju neki pojedinac, grupa ili tip medija. Jedina ograničenja se odnose saglasno čl. 17 na širenje ideja kojima se promoviše rasizam i nacistička ideologija, podstiče mržnja i rasna diskriminacija. Zloupotreba slobode izražavanja ugrožava čast i ugled oštećenog, njegovo ljudsko dostojanstvo, privatni ili porodični život i predstavlja nedopušten zahvat i kompromituje slobodu izražavanja, relativizujući njen značaj u demokratskom društvu. Nezaobilazan dio pravne tradicije Crne Gore utvrđen je članom 1000 Opšteg imovinskog

⁹⁰ Branko Smerdel i Smiljko Sokol, *Ustavno pravo*, Treće neizmijenjeno izdanje, Zagreb, 2007, str. 123–124.

zakonika za Knjaževinu Crnu Goru iz 1888. godine („*ni svojim se pravom služiti ne mož, tek drugom na štetu il' dosadu*“) čime je uveden princip zabrane šikane u crnogorsku pravnu kulturu.

Pedesetogodišnja praksa Evropskog suda za ljudska prava je utvrdila relevantne principe koji se mogu sažeti u sljedećem:

Domaće vlasti treba prvenstveno da ocijene da li postoji „urgentna društvena potreba“ za ograničenjem slobode izražavanja i u donošenju te odluke one uživaju određeno polje slobodne procjene. U slučajevima koji se odnose na novinare, polje slobodne procjene države ograničeno je interesima demokratskog društva da se obezbijedi i održava sloboda štampe. Zadatak suda u vršenju nadzorne funkcije je da razmatra navodno zadiranje u tu slobodu u svjetlu predmeta kao cjeline i da utvrdi da li su razlozi koje navode državne vlasti da bi opravdali dotično zadiranje „relevantni i dovoljni“ i da li su preduzete mjere srazmjerne legitimnom cilju čijem se ostvarenju teži.

Novinari u demokratskom društvu imaju funkciju od suštinskog značaja. Oni ne smiju da prekorače određene granice, naročito kada je riječ o ugledu i pravima drugih, njihova je dužnost ipak da prenose – na način koji je u skladu sa njihovim obavezama i odgovornošću – informacije i ideje o svim pitanjima od javnog interesa. Novinarska sloboda obuhvata i moguće pribjegavanje određenom stepenu pretjerivanja, ili čak provokacije.

Treba pažljivo napraviti i razliku između činjenica i vrijednosnih sudova. Postojanje činjenica može da se pokaže, dok za istinitost vrijednosnih sudova ne može da se pruži dokaz.

Odredba člana 10 Konvencije ne garantuje u cjelosti neograničenu slobodu izražavanja čak ni za izvještavanje o pitanjima koja su predmet ozbiljne zabrinutosti građana, ali ostvarivanje te slobode nosi sa sobom „dužnosti i odgovornosti“, koje se takođe odnosi i na novinare, koji moraju poprimiti veliki značaj kada se radi o pitanju napada na ugled pomenutih pojedinaca i o podrijetvu „prava drugih“.

Na kraju, iznos dosuđene naknade štete mora da bude u razumnom odnosu srazmjernosti sa (moralnom) štetom koja je pretrpljena, a pravosnažna presuda u građanskom postupku nesumnjivo ne smije da zadire u pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja.

Praksa Ustavnog suda Crne Gore će biti izazov za redovne sudove u narednom periodu, koji su u dosadašnjoj praksi u oblasti slobode izražavanja interpretirali na nepoznavanju razlika između iznošenja vrijednosnih sudova i činjeničnih tvrdnji, odnosno iznošenja mišljenja, kao izjave koja ne sadrži činjenične konotacije i za koju se ne bi moglo dokazati da je neistinita (*vrijednosni sud*) i stilizacije koja može pratiti mišljenje kroz retoriku, ironiju ili satiru, u odnosu na iznošenje sudova.

Dekriminalizacijom uvrede i klevete ostao je „*prazan prostor*“, s obzirom na to da istovremeno nije uslijedilo i donošenje odgovarajućih propisa o građansko-pravnoj odgovornosti zbog povrede prava ličnosti, poput časti, ugleda ili prava privatnosti, kao što su uradile druge države koje su dekriminalizovale klevetu. U tom smislu treba razmisliti da se „*preuzme*“ nova inkriminacija „*sramoćenje*“ iz pravnog sistema Republike Hrvatske, kako se ne bi dovelo do pomjerenja prava ličnosti u „*drugi plan*“, što je društveno neprihvatljivo.

Pojam slobode medija proizašao je iz pojma slobode štampe, koji termin se ponekad koristi kao sinonim za slobodu medija, dok Prvi amandman na Ustav SAD eksplicitno govori o slobodi štampe (*freedom of speech and of the press*): „*Kongres neće donijeti nikakav zakon o uspostavljanju državne religije, kao ni zakon koji zabranjuje slobodno ispovjedanje vjere, ni zakon koji sputava slobodu govora ili štampe ili pravo naroda na mirne zborove i na upućivanje peticije vladi da bi se ispravile nepravde*“.